

1. Revue není zajisté nic jiného než funkce politiky. Má-li být politika moderním svědomím, je revue jednou z jeho podmínek — je předchozím nutným skrutiniem, předchozí analysou, jimiž teprve může být politika jistotou, která je psychickým následkem oněch provedených a hotových funkcí. Revue má být tedy realizací tohoto svědomí, procesem nebo spíše pokusem a návodem k tomuto procesu, kterým se má vystihnouti smysl a cena faktů přítomných, živých, reálných. Tento krystalizační proces bude, jak patrně, pouze v jediném případě autentický, pravdivý a skutečný, když nebude porušován vlivem a ideálem subjektivním a apriorním; když fakta nebudou tištěna a tlačena do založených a daných schemat a formulí; když nebudou jimi — v ilusorní ideaci — okrajována a mrzačena; když dopřeje se jim, aby *sama sebou* — předem prostým tokem a postupem času — vryla své otisky a stopy do měkké, laskavé a stejně a srovnale receptivné půdy. Touto svěží, dráždivou, vždy hotovou a povolnou plochou má být právě revue. Ona má všemi směry rozestříti hotové a tenké sítě a nitě, na nichž se samy sebou — postupem vnitřním a vlivem jediné vnější činnosti postupu časového — nachytávají a navazují krystaly, obrazy čisté, přesné, typické a objektivní. Cíl a ráz její činnosti záleží tedy, jak zřejmo, v prvé řadě v šířce — ve snaze uvědomovati a pochopovati fakta a stavy — pak ve snaze reprodukční — ve snaze pasivnosti — v přesném, podrobném, stejném a pochopovaném převodu skutečnosti. Musí být zrcadlem psychického života. Duch její musí být vědecký, totiž nestranný a podstatně *laikní*, t. j. otevřený a laskavý. V tom smyslu

dalo by se poslední adjektivum opsati, libo-li, i slovem: demokratický.

2. Určuji tu tedy jako cíl revue objektivnost a methodičnost. Tím nutno rozuměti předem každou nevázanost, volnost, a nespoutanost k jistým a výlučným třídám předmětů. Jak patrně, nemůže na nich lpěti jako jejich atribut — tato činnost široká a nestranná. Musí být naopak hotová, schopná, otevřená ke každému a ke všem. Revue je funkcí politiky, opakuji. Jejím svědomím, t. j. jejím poznáním. Tímto momentem je vyplněna její podstata. Nemůže ležeti za touto mezí. Nemůže být položena v nějaké *direktivě* nebo tendenci, v označení směru a rozhodnutí vůle, kterou by chtěla ukládat, hlásat a budit. Podobná snaha znamenala by hotové scestí a neznalost psychologie jak individuální, tak historické. Úloha kazatelská, řečnická, sektní, reformační a agitační je nejzbytečnější a nejprázdnejší v každém kruhu moralistním, ať intimním, ať kolektivním. Všecko, co dnes známe o člověku a společnosti, ukazuje, že člověka nemůže určovati nic uloženého a daného — naopak „celé naše chování je mlčky vypracovaná resultanta samého našeho života — je nám vyznačena, aniž to víme, proti našim přesvědčením a vyznáním víry — všim tím, čím jsme neodvratně obklopeni.“¹ Rozvoj civilisace není rozvojem historických ethik, předpisů a imperativů, ale immanentních vlastností věcí a člověka. V nich jenom leží skutečné příkazy, poněvadž jsou nutné, nikým neformované, poněvadž jsou vypracované a latentně položené smysly a tělem člověka. Nelze hledat tedy cíle této činnosti, kde nedají se nalézt. Smysl a tendence leží ve věcech samých, nikdy mimo ně. Kdo nejlépe, t. j. nejneustranněji a nejúplněji dává poznati věci, dává tím mlčky a objektivně jedině rozumné a možné „rady“. Běží tedy ještě jednou o krásný, plný, celý obraz života a činnosti psychicky umělecké — v našem případě. Obraz ten tedy bude netendenční, bez pokusů opravných nebo snah stranických.

3. Přesto však soudím, že obraz ten bude politický. Neboť ani politice nedají se klásti cíle jiné než methodické, t. j. historické

1 - Émile Hennequin, *Écrivains français*, 41.

a socialistní. Zdá se mi absurdní a nep psychologické, zároveň chtějí poznati fakta a zároveň chtějí jimi hýbati a je měniti. Neboť poznání působí právě opáčně. Působí, že fakta přijímáme, že se s nimi smírujeme, že je trpíme a nakonec důsledně i milujeme. A to tím snáze, čím poznání je dokonalejší. Vzpomeňte všeho, co moderní¹ věda zjistila o mechanismu vůle, o vlivu, jaký city mají na akt a čin, a naopak jak činnost, charakter, vůle jsou neodvislé od poznání a vědění, ano, jak právě nadvýživou intelektu jsou pravidelně hubeny a ničeny. S druhé strany je zase zcela bludné zavřítí oči před fakty, postavit se mimo ně, neznati jich slovem a — chtějí nějakou absolutnou vůli, abstraktně a subjektivně je určovati a utvářeti. Pak stává se politika prázdnou a lichou diskusí o citech a přáních, byzantskou hádkou o přednosti různých citů a vůli, ctností a činnostech jako ku př. opatrnosti a podnikavosti atd. Každým způsobem scholastickým a neplodným sportem. To je jasné: politika nemůže již po svém pojmu býti nic absolutního a předmětového. Politika může míti smysl a význam jen v tom: je poznáním stavů, útvarů, charakterů po stránce kolektivní, t. j. poměrové a sociální. Její vlastní esence je jen *pohyb*, součinitel vzájemného styku a působení těchto momentů na sebe — momentů, jež nutno dříve podrobně a přesně znáti ve stadiu jich klidu, rozložené a rozpitvané v jich posledních perech a vzpruhách. Politika bude tedy v tomto směru jen jistým způsobem, vyšším a plodnějším druhem statistiky — ovšem také širší, která by nebyla obmezena na poznání aritmetické, ale i kvotové, hodnotové a poměrové, slovem dynamické a integrální, totiž celého skladu a celé dýchající a myslící zásoby národního těla a národního ducha.

4. A to právě je také *poslední* cíl kritiky, která bude tedy jedním z prostředků k jeho realizaci. (Cítí a poznává se již blízká a intimní příbuznost těchto tří slov, tak často opakovaných ústy moderního člověka: politika, kritika, revue. Příbuznost, kterou dává způsobem sugestivním a intuitivním, v pronikavém *obraze*, zdá se mi, cítiti metafysická a poetická věta *Renanova*: — svět obrácený k poznání

1 - Mám na mysli předem práce Ribotovy a Tainovy.

sama sebe — budoucí, lepší a moderný.) Kritiky, která v šťastném svém rozvoji v druhé polovici tohoto století přestala býti konečně činností soudcovskou, podrážděnou, subjektivnou, stranickou, citovou a stala se úkolem psychologa a sociologa, úkolem historickým, objektivním a pochopujícím i vykládajícím.¹ Kritiky, která dnes na svých adeptech žádá jako prvou a základní podmínku nejširší přístupnost, nejvšestrannější otevřenost — une curiosité universelle, všeobecnou zvědavost — v doslovném textu Tainově.

5. Kritika tato postupuje od studovaného díla k autorovi a od autora ke společnosti. První polovice tohoto úkolu, jak patrně, spadá tedy v obor empirické estetiky, technických věd pomocných (ku př. poetiky) a psychologie. Druhá v pole historie, ethiky, lépe věd moralistických a sociologie — nebo přesněji ethnopsychologie, psychologie ras, národů a lidových forem, slovem do pole *politiky* ve smyslu právě skizzovaném. Kniha není hotová a celá, když bylo dopsáno nebo dotištěno poslední slovo nebo písmeno. A stejně a analogicky je tomu s obrazem, sochou, symfonií, operou, tragedií. Posud byla spojena s duší svého autora, který přelil a zavřel do ní svoje představy, ideje, obrazy, postřehy, i sdružené a vedlejší představy, pomysly i vidiny, krev i city, schopnosti i vůle — všecko nabyté i originelní, organické i adaptované. Nyní je teprve odpoutána ve chvíli, kdy její výtisky se čtou, kdy se nazírá nebo slyší. Nabývá tím samostatného bytí. Žije od té doby život existence nové — život vlastní a samostatný. Přijímá, vykládá, opakuje, zpracuje, metamorfosuje se ve stech a tisících cizích mozků. Určuje a působí — ať v jakékoli míře, v jakémkoli směru — cizí city, vůle, obraznosti, intelektu. Stává se prvkem a částí složitějšího života společenského, který se slučuje v procesy duševní i vitální. — Je ku př. pro jistou třídu lidí svrchovaně charakteristické, že do nich má otevřený a snadný, ne-li dokonce horlivý přístup ten a ten spisovatel — fakt zajisté stejně důležitý k poznání jich dušev-

1 - Kratší skizzu liberálního a otevřeného pojmání a interpretování kritického úkolu podal jsem v jednom odstavci Literárních kapitol II. v letošních Literárních listech.

ních náklonností, oblíb, idejí a schopností jako způsob jejich zaměstnání, činů, politických smýšlení, víry, tendencí sociálních atd. Fakt takový pomáhá znamenitě určovat tuto třídu lidí, vysvětlovat ji v jejich názorech, v její duševní konstituci. Jak charakteristický a plodný na důsledky bude ku př. vyšetřený fakt zvláštní a entusiastní oblíby k umělecky bezvýznamnému a prostřednímu historickému románu a vůbec historické a snadně vlastenecké beletristice v minulých dvaceti nebo třiceti letech a většinou ještě dnes — v kruzích české buržoasie a z části i řemeslnictva a dokonce dělnictva — entusiasmus, kterému podlehly i mozky relativně kritické a analytické! A dnes zase rostoucí zájem pro román ruský, altruistní a evolutivní (Tolstého *Vojna a mír* nebo mystický, emotivní a reformační (Dostojevského *Zločin a trest* a díla chronologicky postupná) — v kruzích meditativnějšího a instruovanějšího studentstva, u několika našich nejlepších mužů akademických a katedrových, dvou, tří žurnalistů, značnější části mladší generace básnické a nepatrného dosud zlomku buržoasie a ještě snad menšího procenta dělnictva.

6. Není zde místa k obšírné a důkladnější analýze metody této sociologické kritiky, která bude — jak z předchozích úvah zřejmo — vlastním polem kritiky revuální. Sociologická kritika našla v poslední době dvě pojetí (v jistém vztahu) různá, kterých nutno se zde — alespoň v hrubém náběhu, primitivním plánu — dotknouti. Jsou to pojetí Tainovo (obsažené hlavně v úvodě k *Dějínám anglické literatury*, ve většině essayí jeho *Filosofie umění*, pak porůznu a v druhé menší preciznosti v essayích o *La Fontainovi* a *Titu Liviovi*), a Hennequinovo (ve *Vědecké kritice*, v „analýze sociologické“). Je nutno skizzovat alespoň základní a pojmové rozdíly. Podle Taina zakládá se oblíba a zájem na uměleckém díle v determinaci fyzické a ethnologické — v jednotě rasy a totožnosti duševních schopností, rozlitých určitým způsobem v určitých národech a určitých společnostech — v receptivnosti umělce pod vlivem prostředí společenského nebo dokonce fyzického — t. j. krajinného. Fakt, že dílo jistého umělce jest chápáno v jistých vrstvách, v jistých třídách, v jistém národě vykládá tedy Taine tak, že umělec představuje tyto kruhy duševní

podobností, poněvadž sám v nich žil, sám z nich přijal prvky svého umění — připodobil si a strávil — a pak vypracoval. Podle Taina je umělec *majetkem* národa ve smyslu slovném, reálném, právnicky skoro přesném. Umělec je dle něho jen zvláště šťastně a plně realizovaným členem národa. Členem neobyčejně výrazným sice — ale přece členem. Tedy *typem*. Schopnost jeho jest táž schopnost jaká teče krví, žilami, mozkiem celého národa, resp. jistých jeho kruhů, jistých jeho společností — v něm je jen zhustěna, sehnána, nakupena. Dle toho jeví se ovšem každý národ jako výlučně privilegovaný a inventární majitel a dědic jistých duševních schopností do něho zvláště rozlitých. A dále dle teorie této zůstává psychologický typ každého národa statický a neměnný, bez rozvoje a proměn — kterým odporuje přímo známá konservativná opakovanost mas, do nichž tu položen celý genetický zájem a proces. Determinismus Tainův je tedy, jak patrné, v podstatě své apriorní¹ a fyzický, stejně jako naturalistický a fyziologický. V protivě k němu je Hennequin determinista poměrový a dynamický. Umělec je dle něho předem charakter — vztýčený a odlišený v mase principem individuace — k němuž masa přilne a jemuž se podrobuje zase principem typičnosti a imitace, podobnosti a množivosti. On je to, co je zákon a norma, pravidlo a metoda ve statické různosti a opakovanosti. — Poslední diskuse o metodách kritiky pozitivně sociologické kloní se právem k uznání obou principů, i Tainova i Hennequinova, které oba, zdá se, současně a paralelně jsou činny ve světě psychické formace a sociální účinnosti. S tím však rozdílem nepochybně, že pro společnosti primitivní, celé — složené z ras a národů nesmíšených, z území zavřených — pak pro umělce celkem širší a přístupnější, žáky a epigony a konečně autory populární a autory oddané jistým stálým a kolektivním vkusům, chutěm, tradicím — je rozhodně šťastnější a plodnější teorie Tainova. Naopak zase pro doby ras smíšených, chutí bohatších a kosmopolitičtějších, pro periody modernější, liberálnější a svoobodněji napodobující — pak pro genie a talenty užší a *hlubší*, special-

1 - Tak již bystře vystihnul u nás H. G. Schauer v *Literárních listech* r. 1890.

nější a vzdálenější nastupuje právem a žádá užití theorie Hennequinova. Kombinací obou je dán však ve většině případů šťastný klíč k bezpečným autentickým výsledkům analýsy sociologické.

7. Ve většině případů. Opakuji toto omezení, poněvadž — po mém soudu — mohou nastati i případy anomální, do jisté míry patologické, k nimž, myslím, nebyl brán ohled posud nikde s dostatečnou určitostí. V případech, jež posud byly tu analysovány, vzata totiž za základ — za základ mlčky předpokládaný — identita mezi objektivním a skutečným významem, účinností a vlivem knihy nebo vůbec díla — a mezi významem subjektivním a kolektivním, jaký postihuje, chápe, vykládá z díla masa čtenářů, diváků, posluchačů. Předpokládá se slovem, že ty city, dojmy, vzněty, které v knize vidí kritický analysta, které dobyl svými rozbory estetickými a psychologickými — prací v podstatě odtažitou, složitou a obtížnou — které potvrdil si závěry, dedukcemi, hypothesami nebo které konečně intuicí vystihuje čtenář umělecký a delikátní — seznámený s celou částí umělo a vypočítavou, nutně přepjatou a hrubou třeba pro vzdálenou perspektivu mas — že tyto postřehované a zakoušené emoce jsou totožné jako emoce, city a chuti masy. Ale předpoklad tento není všude skutečný a faktický. Dají se mysliti případy — a existují skutečně — kde mezi odhadem zájmů a postřehů u analyzujícího estéty a mezi postřehy masy je nesmírný odpor a rozdíl. Nejvtíravější příklad poskytuje ku př. v nové době dílo Zolovo, na němž milují široké kruhy exaktnost a přesnost — která naopak analýsou estetickou a psychologickou je popřena — kdežto umělci cítí k němu zájem mohutné vůle a mohutné síly. Daly by se uvést případy ještě nápadnější. Jak patrně, třeba tedy větu v paragrafu 5., že dílo nabývá ve svoji missi sociálně samostatné existence, doplniti důsledně, že jako zcela samostatná bytost podstupuje také tato hybná síla sociální, tento proud a směr svoji evoluci, celé svoje diviace — které jsou ale naprosto reálné a matematické — právě jako třeba perturbace ve hvězdářství, a které tedy je nutno klásti za základ analýse sociologické, poněvadž jsou skutečné a autentické. Že tam, kde se zanedbávají, dojde se a dochází všude k falešným závěrům, je samozřejmé a nemá

potřebí zvláštních dokladů. Aby byl patrný celý dosah této otázky, stačí ukázati na obrácený příklad tomu, jež jsem právě o několik řádků výše uvedl. Pouhý fakt, že Dostojevský je čten a horlivě meditován v kruzích mladší francouzské generace, nedovoluje ještě konkluze kritiky sociologické a psychologické o této generaci. Neboť fakt tento dostává obrácený význam dalším výsledkem zavedeného zjištění, že totiž tito autoři oblibují si na něm — ne jeho tón a ráz soucitu, mohutnost mravní vyspělosti a čistoty, primitivního a populárního společenského mysticismu — ale intriku a baroknost — vlastnosti ryze estetické a technické, které přehlédnulo čtoucí obecenstvo úplně a které (v objektivně analýse) jeví se nám u Dostojevského ještě, ne-li v plánu posledním, alespoň vedlejším a podružným. Nesmí se tedy zapomínat, že tento sociální proud, tento proud magnetického života, není veličina stálá — ale naopak něco podstatně měnného a schopného větší nebo menší intensity — něco co hasne i bledne a umírá. Tedy ne to, co lidé vidí, co čtou a co slyší, ale co *domnívají* se viděti, čísti, slyšeti — bude nutně určovati analýsu sociologickou. Tuto příliš evidentní pravdu bude nutno vždy respektovati. Po našem soudu zejména i při výkladech všech nových škol, hnutí, směrů atd. Zde zejména budou tyto odklony a poruchy značné. Teprve delší dobou budou mírněny a uklizeny. Tak zejména i při sociologickém výkladu realismu — v procesu jeho recepce ku př. v Čechách. Všude slovem nutno respektovati tyto klamy, které jsou — psychologická realita.

8. Jest litovati, že analýsa sociologická v literární a vůbec umělecké kritice nemá a nebude tak snadno míti mocnějších a přesnějších prostředků pomocných. Myslím, že nestačí jen (jak patrně z paragrafu 7.) tento návod podaný Hennequinem ve Vědecké kritice.¹ „Bude nutno podniknouti pro každého autora a umělce vyšetření jeho ceny u kritiků a novinářů, aby se poznala jeho popularita. Bude třeba věděti cenu, za jakou se prodávají jeho obrazy, počet představení divadelních kusů, počet vydání knih, *platy a práva přiznaná autorovi*. Bude třeba provésti tuto práci po celou dobu trvání díla, aby se poznaly

fáze jeho slávy, a bude nutno i studovati její rozliti se cizími zeměmi.“ Otázka je složitější a jemnější. Bude třeba jedním slovem proniknouti duši čtenáře, diváka, posluchače. Neběží jen o to, co kdo čte a kolik čte — ale hlavně a předem jak rozumí čtenému, jak postřehuje, cítí. To je úkol svrchovaně obtížný a delikátní. Zde nejde, tuším, ukládati hotových rad. Proniknutí lidové duše — a o to tu jde, chceme-li poznati jeho duševní konstituci z umění a literatury, kterou se vyvíjí a žije — je složitý problém předem a posud skoro jen kritické intuice. Jako vůbec ve značné části celá sociologická analýsa v kritice umění. Methodická kostra, jejíž obraz zde podán, je sice nutná — ale zůstává proto jen kostrou. Maso a formu musí doplniti tvůrčí schopnosti — ty, které byly nazvány krásně exaktná fantasie — a které sdílí a musí sdílet každý vědec s umělcem. Ve schematic, rysovány v dialektických řetězech, mohou tyto otázky vypadati snad bledě, abstraktně a hole. Není jinak. Krví, svaly, žilami přikryje je teprve analýsa případu konkrétného. Neboť má celou zásluhu a celý zájem všeho živého: kompaktnost, reálnost, složitost, nepoddajnost. Je to ještě život, který se zmitá a třese pod nožem analysty. Otázky bolavé a akutní. Takováto kritika v revui jsou vlastně první *historické skizzy přítomnosti*. Tak dá se nejlépe v definitivné pointě vystihnouti její smysl i cena. Revui jako orgánu podstatně politickému a modernímu náleží výlučně skoro tato kritika — naproti listům literárním a technickým, kde musí se nutně a přirozeně, naopak skoro výlučně místo dáti kritice analýsy pozitivně estetické (a technické) a vlastně a obecně psychologické.

Opakuji: kritiky v revui mají býti *historické skizzy přítomnosti*. Historické, t. j. objektivné, široké, klidné, které chápou a vykládají. Přístupné a laiční. Definitivní býti ovšem nemohou. Přijde budoucnost, která je změni, doplňuje, která jim dá rám, souvislost, cenu, význam, místo. To je zase její úkol. Jako krásný úkol revue byl jí skizzy takové — podat.

Překlad v národní literatuře

Kritické poznámky

Zajímavý proces může dnes sledovati každý, kdo stará se s větší podrobností a určitostí o běh naší literatury, o proudy, které se v ní vyskytují, do ní vrážejí, jí hýbají a pronikají — : míním vždy širší a určitější vliv překladu a sice tentokrát překladu prozaické literatury, románu. Každý postřehnul jistě tento fakt: překládá se v nové době vytrvale. Není to hnutí povrchní a dočasné. Trvá delší dobu. A neklesá, naopak roste. Zdá se, že dobývá si mezi čtenáři půdy. Ne že by vliv překladu byl v literatuře naší nový. Jistě žádná literatura evropská nežila tak z cizí krve jako naše. Nejpovrchnější přehled dějin literárních poučí každého o tom dostatečnou bohatostí dokladů. Vezměte novou literaturu, nejnovější: Jungmann, Čelakovský — hnutí klasické. Pak hnutí romantické. Všude odvislost a uznávaná odvislost od cizích mistrů, škol, názorů. Přijde doba našeho l'art pour l'art, čistého umění — a hra se opakuje. A realismus, sotva se objevil, vede za sebou hotovou potopu překladův. Obrovská překladatelská činnost p. Jaroslava Vrchlického upoutá každého. Ale je rozdíl mezi překladatelskou prací jeho a jeho vrstevníků, jeho partisanů — jeho generace a překlady dnešními realistickými a prózovými. Rozdíl ve *vlivu*, myslím, na masu obecenstva. Překlady románských a romantických nebo parnasistních poesii p. Vrchlického jsou práce umělce, dílo předem subjektivní, které bylo částí jeho procesu tvůrčího a originelního tím, že v něm hledal prvky, cesty, formy *svému* umění vlastnímu a osobnímu. Mají předem význam *genetický* pro poesii překladatele a jeho epigonů. Jsou to díla absolutní a umělecká. Ale vliv jejich na obecenstvo? Je, tuším, obmezený a slabý. Tyto překlady